

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SØNDERJYDSK MAANEDSSKRIFT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND FOR SØNDERJYLLAND
VED
CL. ESKILDSSEN OG H. LAUSTEN-THOMSEN

INDHOLD:

1. *H. Lausten-Thomsen*: Gammal-Svenskby.
2. *J. H. Jensen*: En Hekseproces.
3. *Elisabeth Filskov*: Et Kongebesøg i Burkal.
4. *Th.*: De gamle Møller.
5. Nordslesvigske Sagn.

Nr. 3. 12. Aarg.

1. Sept. 1935.

Sønderjyllands Kreditforening

Telf. 398 Haderslev Telf. 399

Aktieselskabet

Københavns Tarm Kompagni

Frederiksholms Kanal 26, København K.
Central 5595. Telegradr. Danskslagt.

Anders Lervad & Søn

Askovvpr. Vejen

Fabrikation af: Haand- og Kunstvæve med alt Tilbehør, Høvlbænke og Værktøj til Sløjd og Husflid. - Bøghinderværktøj. - Kurvemager-værktøj. - Alt i prima Kvalitet med fuld Garanti og til billigste Priser. Priser paa Forlangende.

NEW DEPARTURE FRIHJULSNAV

BEDST

BILLIGST

BRØRUP-VÆVEN.

Eneste danske Væv, der tilfredsstillter de mange Krav, der stilles af Hjemmevæverskerne. - - - - - Forlang Tilbud!

Paul Clausen, Brørup, Leverandør til Væveskolen Askovhus.

Spare- og Laanekassen for Fros og Kalvslund Herreder

i Rødding
(stiftet 1872)
Kontortid 9-12 & 2-5.

Køb dansk Arbejde!

Banken for Brørup og Omegn.

Aktieselskab.
Kontortid 10-12 & 2-4.
BRØRUP.

Det Danske Trælastkompagni

Aktieselskab

København V. - Vestre Boulevard 17

Telefon Central 3302 - Statstelefon 307

Støt dansk Industri

Aktieselskabet

Nordiske Kabel- og Traadfabriker

København F.

KABELVÆRK • TRAADVÆRK • VALSEVÆRK

N. MIKKELSEN SØRENSEN

Murermester og Entreprenør
Ndr. Fasanv. 217 Tlf. C. 4520, Taga 1700 og 1717
KØBENHAVN

Spare- og Laanekassen i Aarhus.

St. Torv 6. Aarhus. Telf. 101.
Kontortid: 10-1 og 3-6.

Forlang **Gulvtæpper**
fra
Sønderjydsk Tæppefabrik
A. R. K-JÆRBY
Højer

Vejen Sparekasse.

Kontortid 10-12 og 2-4.

VEJEN.

^{A/s} Det Nordiske
Kamgarnspinderi,
Sønderborg.

Spare- & Laanekassen for Kolding By og Omegn

Stiftet 1856
Reservefond ca. 1 1/2 Million.

DANSK ANDELS
LIVSFORSIKRINGSSELSKAB
KOLDINGHUS

Jernbånegade 41 Kolding
Afdeling for Opsparingsuhre

Sparekassen for Haderslev Bys Omegn

Kontortid:
9-12, 2-4. Lørdag 9-1.
HADERSLEV

Folkebanken for Als og Sundeved A/S

Kontortid: 9-1, 3-5.
SØNDERBORG

Alfred Benzon

København
C. 194 Halmtorvet 29.

D. R. S.

1. September 1935.

GAMMAL-SVENSKBY

EN BERETNING OM SVENSKE BØNDER

AF H. LAUSTEN-THOMSEN

Der bor endnu henved 8000 Svenskere ved Estlands Ky-ster; men tidligere har svensk Tale lydt i langt større Udstrækning paa de nu estiske Øer i Østersøen. Saaledes har Dagø haft ren svensk Befolkning. I 1920 taledes der kun svensk i en enkelt Familie i Landsbyen Roiks, og kun 2—3 gamle Mennesker udenfor denne forstod svensk; men Mindet lever om den Tid, da det var Landets Sprog. Der er et gammelt Sagn om, hvorledes Øen fik sin svenske Befolkning.

Omtrent paa Kristi Fødsels Tid regerede der i Danmark en Konge ved Navn Froto. Til Statholder over Estland, der den Gang hørte under Danmark, indsatte han en Herre ved Navn Dag, af hvem Dagø har faaet Navn.

I en ligesaa fjern Tid levede Tjelvars og Huitastiernas tre Sø-ner paa Gotland i Østersøen. Deres Efterkommere var saa talrige, at en Tredjedel i et Nødaar maatte udvandre efter Lodtrækning, og de, hvem Loddet traf, slog sig ned paa Øen »Dagaithi« udenfor »Aistland«s Kyst. Her opførte Nybyggerne en Skanse til deres Værn; men heller ikke her fandtes der Mad til saa mange Munde. Snart maatte Nybyggerne drage videre og vandrede tværs igennem Rus-land helt til Grækenland. Nogle Svenskere blev dog paa Dagø, og senere kom andre til fra Finland.

Dette gamle Sagn blev paa en forunderlig Maade til ny Virkelighed for 1½ Hundrede Aar siden. I Virkeligheden synes Svenskerne paa Dagø at være komne fra Finland; de ejede Fribreve fra tyske Ordensmestre, det ældste af Aar 1470 fra J. Walthausen von Herse, og disse var stadfæstede ved Kongebreve lige op til Aar 1701. Kong Gustaf II Adolf solgte Øen til Krigsøverste Jakob de la Gardie. Hans Søn Magnus Gabriel de la Gardie ejede Øerne Dagø, Moon, Ormsø og Nuckø foruden store Godser paa Øsel og paa Estlands og Sveriges Fastland. Da hans Broder Axel Julius fik Øerne, klagede Bønderne over hans Skattepaalæg til Dronning Kristina.

Imidlertid erobrede Russerne Landet, og da Axel Julius' Dattersøn Magnus Stenbock 1755 overtog Godset og behandlede Bønderne, som om de var estiske Livegne, var det Kejserinde Elisabeth af Rusland, de henvendte sig til med deres Klager, og efter hendes Død var det Katharina II. Da Magnus Stenbock opsigde alle sine Bønder til at fraflytte deres Gaarde, var han selv i største Pengetrang. Godset solgte han til Baron Ungern-Sternberg, og efter mange Forhandlinger med Kejserindens Yndling Fyrst Potemkin fik Bønderne ved kejserlig Skrivelse af 8. Marts 1781 Anvisning paa at bosætte sig »paa Kronens Marker i Sydrusland«.

Der rejste den 16. Juli 1781 en hel Landsby fra Dagø. Der havde været omfattende Forberedelser; Bohave maatte sælges, Gæld maatte betales; Godsherren krævede Hovarbejde indtil Marts 1782 godtgjort med 114 Rubler 60 Kopeker for hver Plov Land. Det blev 1260 Rubler alene at betale til ham. De 1207 Svenskere, der rejste sydpaa, var stedt i yderste Fattigdom.

Dagø saa sine Børn rejse bort til det uvisse; deres Førere var Toren og Wessinglag, deres Sjælesørger Klokker og Skolelærer Rotthus Mattas Magnus. Allerede samme Aften naaedes Tallinn, og næste Dag tiltraadtes Rejsen over Tartu, Pskow og Novgorod til Moskwa; men først næste April Maaned naaede Udvandrerne efter utrolig Møje Floden Dnjepr. I Sommerens Løb indrettede Svenskerne deres Nybygd paa et Omraade 70 Verst Vest for Cherson, ved Floden ca. 200 km Øst-Nordøst for Odessa. De havde faaet overdraget 12,000 Desjatiner Land, d. v. s. omtrent lige saa mange Hektar, dels ved Flodbredden, dels paa en Ø i Floden, godt og frugtbart Græsland det meste, men ogsaa noget tilgroet med Rør. Der var dog kun 904 Mennesker med til Svenskby's Grundlæggelse. 300 var enten døde undervejs eller blevet tilbage paa den lange Rejse.

Ved Vinterens Komme kunde de fleste flytte ind i deres nye Huse, og allerede første Aar byggedes der Bedehus; men der kom en haard Tid med Farsoter og mange Dødsfald, og Aaret efter fulgte Pest, der krævede mere end hver fjerde af de overlevende som Ofre. Nogle Aar senere var der kun 300 Svenskere tilbage, og Fyrst Potemkin søgte at bosætte Udvandrere fra Grækenland og fra den spanske Middelhavsø Minorca iblandt Svenskerne; men det gav Vanskeligheder, og de fremmede Katolikker flyttede længere Øst paa, medens Svenskerne opretholdt deres Nationalitet og Religion i Gammal-Svenskby, som nu blev Nybygdens Navn.

De estlandske Svenskeres Historieskriver Jakob Blees har i anden Del af Bogen »En svensk folkspillra, Gammal-Svenskby-

borna« 1925 skildret Gammel-Svenskbys Historie. (Bogen faas gennem »Riksföreningens Huvudexpedition, Avenyen 3, Göteborg«, og koster 1 svensk Krone). Han fortæller om vanskelig Økonomi og om Vanskeligheder ved fjernt fra al Forbindelse med eget Folk at holde fast ved Sprog, Nationalitet og Religion, og hans Skildring er blevet en betagende Fortælling om nordisk Troskab. Nærværende Beretning støtter sig i mange Henseender til denne Bog, men desforuden til mundtlige Beretninger og til en Artikel af »C. K.« om »Svenskbyborna ha blivit svenska bönder« i »Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning« for 22. Juni 1935.

Hvor underligt det end lyder, blev Tyskerne Svenskbyboernes besværligste Modstandere. Der kom nogle Tyskere til Byen først i 19. Aarhundrede og fik Lov til at blive der i nogen Tid som Gæster; men de bosatte sig i Byen, »udbredte sig«, siger Blees, »paa Svenskernes Bekostning og begyndte snart hensynsløst at arbejde paa at fortyske Svenskerne og undertrykke deres Sprog. Efter Aar 1860 tog denne Tyskernes Bestræbelse i en Aarrække særdeles stødende Udtryk og Former. Pastor Strauss og Byens øverste Ældste Werle optraadte ubehersket og brutalt mod Svenskerne. Alle Prædikener holdtes paa Tysk, og der ansattes tyske Lærere i Byen. Det blev forbudt de svensktalende Børn at bruge deres Modersmaal, og de straffedes, hvis de ikke var fuldt ud lydige. Strauss truede endog-saa med at lade Svenskernes Bøger brænde. Denne Udfordring kunde ikke undlade at krænke Svenskerne dybt i deres helligste Følelser; de havde en Arv at forsvare, og de forsvarede den. Kun enkelte lod sig skræmme og opgav deres Modersmaal«. Pastor Strauss indrettede sig i den svenske Præstegaard, og i 1892 nyordnedes Ejendomsretten til »det svenske Distrikt« ved en Regeringsforordning, hvorefter Svenskerne af de 12,000 Desjatin, Katharina II havde givet dem ved kejserlig Forordning, kun beholdt 3,246 Desjatin til Gammel-Svenskby, medens Resten overdroges til Tyskerne. De havde kun faaet Lov til at blive som Gæster undervejs paa deres Rejse til Taurien, sagde Svenskerne; men Gæstfriheden blev misbrugt, de tyske Udvandrere blev boende, og med List og Vold tog de Svenskernes Jord i Eje »som god Prise«.

Det føltees saa meget tungere, som Svenskernes Folketal atter voksede. 1870 var der 456, men ti Aar senere 534 Svenskere i det lille Samfund. Det førte til for stærk Udstykning af Jorden, til sidst blev de jordløses Tal for stort; Vanskelighederne voksede, og der begyndte en Udvandring, dels til Kanada, hvor der dannede sig en Koloni paa ca. 200 Svenskbyboere, og dels til Sibirien, hvor Udvan-

dreerne ikke havde Held med sig. Nogle af den sidstnævnte Udvan-
drings Deltagere vendte tilbage og klagede deres Skæbne. De havde
ikke haft Behov at rejse saa langt for at dø, det kunde de lige saa
godt gøre i Gammal-Svenskby.

Der blev Forholdene imidlertid ogsaa altid vanskeligere. De jord-
løse kunde nok en Tid enten leje Jord af Staten eller af et nærlig-
gende Kloster, men det holdt op, og gentagne Bønskrifter til Tsaren,
om at han skulde hjælpe dem til Jord, fik de ikke en Gang Svar paa.

Pastor Kristoffer Hoas.

Det var et langt og smalt Omraa-
de, Svenskerne havde beholdt; det
strakte sig fra Dnieprfloden hele 15
km ud paa Sletten, men Tilværelsen
blev mere og mere utryg inden Kri-
gen, i og efter denne.

Af stor Betydning var det imidler-
tid, at Moderlandet fik Øjnene op for,
at Gammal - Svenskby trængte til
Hjælp. Prins Carl af Sverige, der ved
Kejser Alexander den III.s Kroning i
Moskwa i 1883 havde faaet Interesse
for disse Landsmænd, satte sig i Spid-
sen for en Indsamling til en svensk
Kirke. Major P. Tersmeden kunde den
1. August 1884 overrække Repræsen-
tanter for Gammal-Svenskby 6000
Rubler ved et Møde i Odessa. Næste
Aar stod Kirken færdig, og 10 Aar se-
nere fik Kolonisterne en indfødt Sko-

lelærer K r i s t o f f e r H o a s, som, saa underligt det end lyder, naar
der er Tale om en svensk Lærer, havde faaet sin Uddannelse i flere Aar
ved et tysk Seminarium i Sarata i Bessarabien. Han blev straks den
stærkeste Talsmand for den svenske Kulturs Bevarelse, og ved Siden
af Gerningen i sin Skole, som han trods al optænkelig Modstand
fra tysk Side søgte at gøre til en rigtig svensk Skole, passede han
en Klokkers og Hjælpepræsts Bestilling. »Tyske Forsøg paa at kvæle
svensk Sprog og svensk Kulturs Særpræg er imidlertid«, siger Blees,
»til sidst afviste med Held, og den svenske Koloni kan endelig føle
sig som et frit og af Tyskerne uafhængigt Samfund«. Endelig 1914
byggedes en svensk Skole ved Siden af Kirken.

Folkemængden var imidlertid yderligere vokset, der havde væ-
ret gode Aar, der havde ogsaa været Aar med Misvækst. Der er

god og fed Jord ved Dnjepr, Afgrøden gror, uden at den har behov at gødes. Meloner og Druer modnes paa den svære Lerjord, men udebliver Regnen, tørrer Jorden ind, og Afgrøden bliver til intet. Landbruget var et andet end i Norden, hvor trofast end Gammal-Svenskby holdt fast ved Overlevering og Modersmaal, saa var de saa langt fra nordisk og levende Nutidskultur, fra Folkefrænder og Landsmænd, at de paa mange Maader ikke kunde følge med. Deres Levesæt var gammeldags, deres Hygiejne, deres daglige Tilværelse var vidt forskellig fra Svenskernes i Sverige.

Krigen kom over Rusland og over Gammal-Svenskby. De vaabenføre Mænd fra 20—48 Aar indkaldtes. Da Tyskerne besatte Ukraina, var der Tale om at flytte Befolkningen til Krim, men den sagde nej. Skal vi flyttes, mente den, saa vil vi flytte) »hjem til Sverige«, og den blev boende.

I lang Tid laa Gammal-Svenskby midt i Borgerkrigen. Døgnnet igennem maatte Mændene holde Vagt. En Røverbande under Ledelse af Høvdingen Machnos angreb Byen. Kristoffer Hoas forklarede, at her boede der Svenskere og ikke Tyskere, og Kolonien skaanedes. Det var Sveriges Navn, der frelste den.

Der kom Nød og Sult. 1919 sendte Sveriges Røde Kors Hjælp; men 1921 var Hungersnøden saa stor, at Kristoffer Hoas og Bonden Jakob Hoas sendtes til Sverige for at bede om Hjælp; men i Moskwa mødte de en svensk Hjælpeekspedition under Ledelse af Ingeniør Gösta Cedergren, og selve Juledag naaede Hjælpen Gammal-Svenskby.

Jakob Blees fortæller:

»Indbyggerne i Byen samledes, og Glædestaarer strømmede over manges Kinder. De kom frem og trykkede Cedergrens Haand og sagde bevægede: »Sverige har frelst os fra Hungersdøden, Gud har hørt vore Bønner!« Efter den højtidelige Gudstjeneste i Kirken kom samtlige nærværende frem og trykkede hans Haand med Ordene: »Stor Tak til Eder og til hele Sverige, som har givet os disse store Gaver« eller »Gud velsigne Eder og hele Sverige«.

Der var dog ikke Klæder nok, saa man maatte sy Benklæder til Drengene af Sækkene, hvori de skænkede Klæder havde været pakket. Og Nøden tager atter fat. Der maa sendes en ny Hjælpeekspedition, denne Gang over Konstantinopel, Odessa og op ad Dnjepr. Paaskemorgen 1922 naaede Hjælpen Gammal-Svenskby.

»Paaskemorgen Kl. 6 var Folket i Gammal-Svenskby efter Sædvane ude paa Kirkegaarden, hvor der holdtes Gudstjeneste ved de hedengangnes Grave. To unge Mænd fik Øje paa Baaden ude paa

Dnjepr, den førte det svensk Flag og Røde Korsets Fane i Toppen. Frelsens Time var kommet!

Allerede Aftenen forinden havde man hørt, at Hjælpen var nær. Snart vidste hele Byen, at Undsætningsekspeditionen var naaet

frem og nu kun søgte et passende Landingssted. Folket skyndte sig fra Kirkegaarden ned til Floden.

Ja, det var sandt, Moder Svea havde tænkt paa denne lille Flok Svenskere, der var indviede til den visse Død, og var kommet for at rive dem ud af Dødens Greb. Synet af Redningsbaaden med det svenske Flag gjorde et saa stærkt Indtryk paa dem, at gamle hærdede Mænd græd som Børn.«

Uddelingen af Levnedsmidler begyndte samme Dag i Skolestuen og varede i flere Uger under Ledelse af Kristoffer Hoas og hans Hustru; men 8 Mennesker var døde af Sult, før Hjælpen kom.

Nu syntes en ny Tid at oprinde; Folkemængden øgedes; en ny Bygrund lagdes ude paa Steppen 140 Aar efter Gammal-Svenskby; den 15. September 1922 præsteviedes Kristoffer Hoas i Upsala Domkirke af Erkebiskop Söderblom. 850 Mennesker stod rede til at optage Dagens

En Svenskby-Pige.

Gerning ved Dnjeprs Bred. Bles slutter sin Skildring:

»Langt borte i fremmed Land, omgivet paa alle Sider af fremmede Folkeelementer, som tit nok ikke viser Agtelse for andres helligste Følelser, og i lange Tider glemt af deres Slægtninger, har denne lille Flok Svenskere i onde som i gode Dage med urokkelig

Troskab og Hengivenhed holdt fast ved Fædrenes Tro, Sprog og Kultur. De er stedse forblevet Svenskere.«

Der skete imidlertid noget ganske mærkværdigt. Sverige havde faaet Øje og Hjerte opladt for Landsmændene langt i Syd, og til sidst fandt de efter al Nød og alle Omskiftelser Tilværelsen uudholdelig. Der var kommet saa meget godt fra Sverige, fra Moderlandet, Sindene fyldtes med Drømme og lyse Forhaabninger om en lettere og hedre Tilværelse i selve Fædrelandet. Der indsamledes Penge i Sverige, og trætte og mismodige efter Krig, Revolution og Misvækst, men fulde af Tro paa Fremtiden tog Svenskbyboerne Kirkeklokkerne ned fra Taarnet, forlod Hjem og Jord og drog ud paa den nye lange Rejse til Sverige, hvor de modtoges med aabne Arme. 900 Mennesker vendte hjem til det Land, deres Fædre havde forladt for mange hundrede Aar siden, til et nyt Klima og en anden Jordbund, ukendte med Sæd og Skik, uvante til alle Forhold, men dog til deres Fædres Land. De drømte vel nok om et nyt Gammal-Svenskby i Sverige, de følte sig som en stor Familie, de var Fremmede i deres eget Land; men Gammal-Svenskbystiftelsen, der ledede Bosættelsen, havde andet Maal: at lade Svenskbyboerne komme til at bo som svenske hjemme i deres eget Sverige.

Det voldte Misforstaaelser og Misnøje; nogle af Svenskbyboerne rejste over til Kolonien i Kanada, enkelte vendte tilbage til Ukraina. Det var ikke Utaknemmelighed, der ledede dem, men det var svært at føje sig ind i pludseligt ikke mere at høre til et lille isoleret Samfund i Sydrusland, men at være Enkeltindivider i et helt Folk. Der kunde ogsaa være Utilfredshed med, at pludselig var Storbonden og hans Karl lige gode, lige berettigede til at faa Land. Demokrati skal læres. Svenskbyboerne rejste ud som Herremændens Hovbønder, nu skulde de forstaa at være frie svenske Mennesker. De, der ikke kunde føje sig i Forholdene, rejste — 36 Familier — til Rusland og 18 Familier til Kanada; det stod dem frit. Sverige havde tilbudt dem Hjemstavn; men den største Del af Svenskbyboerne blev og er i Dag gode svenske Borgere. Saaledes endte Aarhundreders Rejseeventyr.

1. Maj 1929 steg Svenskbyboerne i Land; Svenskbystiftelsen havde købt Land til dem, har til i Dag udstykket ca. 80 Gaarde til dem, og 700 Gammal-Svenskbyboere bor i Dag i Fædrelandet. Paa Gotland ligger 46 af deres Gaarde, i Skaraborgs Len ligger 17 og i Jönköpings Len 10. En Familie bor i Södermanland og en i Stockholm, og mere og mere gror de fast i Sverige. Pastor Kristoffer Hoas lever paa Hakuse Gaard paa Gotland, et Par Mil Syd for Visby.

Han er nu Vicepræst i Sjonheim og Viklau Sogne og prædiker for en rigssvensk Menighed, men en stor Del af hans gamle Menighed bor i hans Nærhed.

De har det alle godt, siger Præsten. Ingen, der er blevet bofast i Sverige, vil nu have det anderledes. Sverige er det bedste Land, bedre end Rusland og Kanada, og ingen længes herfra. Ogsaa Bønderne selv siger, at de gror ind i det svenske Samfund. De har beholdt en Del af Skikkene fra Ukraina, de har beholdt Sparsommeligheden, men til den har de føjet Kundskab om og Vilje til Nordboens Landbrugsarbejde. En tidligere Gammal-Svenskbybo i Pet-sarve, Gustav Pettersson, er ved at bygge sine Udhuse om, da Göteborgsbladets Repræsentant besøger ham.

»Jeg vil ikke flytte«, siger han. »Her er bedre end i Gammal-Svenskby. Her føler man sig hjemme. Derude var der saa langt til Agrene, man maatte overnatte ude paa Marken under Arbejdet. Her har man alt omkring sig og synes, at det hele er et Hjem.«

Saaledes opfattes Forholdene i Dag, og det tjener i lige Grad Svenskbyboerne og Sverige til Ære. De tre Kirkeklokker fra Gammal-Svenskby gemmes i Dag i et Redskabsskur ved Hakuse Gaard. De kommer aldrig mere til at lyde for en Menighed af Gammal-Svenskbyboere; men hvad gør det. Kristoffer Hoas staar i sin Gerning som svensk Mand i Sveriges Kirke, hans gamle Menighed er svenske Bønder i deres eget Land. Smukkere kunde det lange Eventyr ikke slutte.

EN HEKSEPROCESS

VED J. H. JENSEN, SKOVBLØL

Det er almindelig kendt, hvorledes ældgamle oprindelig hedenske Forestillinger har kunnet leve i Folkesindet helt op til vore Dage. Saaledes har ogsaa de berygtede Hekseprocesser, der hærgede Europa gennem flere Aarhundreder, deres Rod i før-kristelige Forestillinger om, at visse Mennesker gennem hemmelighedsfuld Forbindelse med Magterne fik Evne til at øve Indflydelse paa deres Medmenneskers Skæbne.

Kristendommens Sejr betød, at de hedenske Guder blev til Dæmoner; men Troen paa deres Magt til at gribe ind i Tilværelsen

med Mennesker som Mellemed holdt sig uforandret. Og da Kirken hen mod Middelalderens Slutning i sin Lære stærkere og stærkere betonedede den personlige Djævels Eksistens, gled de gamle, hedske Forestillinger umærkeligt ind i Kirkelæren, hvormed Banen var fri for den uendelige Række af Skændselsgerninger og Justitsforbrydelser, der i de følgende Aarhundreder gik hen over Europa som en Farsot.

Tyskland var og blev Centret for Bevægelsen. Det var efter Tilskyndelse fra dette Land, at Pave Pius d. VIII paa Kirkens Vegne lyste Hekseforfølgelserne i Kuld og Køn (1484), og det var Tyskeren Jacob Sprenger, der 1489 udgav »Heksehammeren«, en Bog, hvori han med ægte germansk Grundighed giver en systematisk Fremstilling af »Hekselæren«. Bogen slutter med en Anvisning paa, hvordan en Hekseproces retteligen bør forløbe. Karakteristisk for denne »Rettergang« er, at Sag for Trolddom kan rejses mod hvem som helst paa Grundlag af de blotte Rygter, at den anklagede kan fældes ved Vidnebevis, og at Tilstaaelse kan fremtvinges ved Tortur.

Allerede før Reformationen flammede Heksebaalene lystigt i Tyskland, og da Reformatorerne i fuldt Maal delte deres Samtids Overtro paa dette Omraade, medførte Sprængningen af den katolske Kirke ingen Forandring. Tværtimod blev den bl. a. Aarsag til, at Uvæsenet bredte sig til de nordiske Lande i Følge med Reformationsbevægelsen.

Berømt eller snarere berygtet er følgende Passus i Peter Palladius' ellers saa herlige Visitatsbog:

»Du maa ikke tie med nogen Troldkvinde, de faar nu deres rette Løn; de kan ikke længere bare sig i dette Evangeliets Lys og Dag. De brændte jo tilforn en Hob af dem i Malmø, Køge og andendets, og høre vi, at der atter sidder en Hob greben i Malmø, som skal brændes. I Jylland og Smaalandene er de paa Jagt efter dem som Ulve, saa der blev nu nylig grebet og brændt paa Als og de omliggende Smaalande 52 Troldkvinder, den ene røver den anden, og saa følges de ad til hin Verden.«

Det var Sjællands Biskop, en af Tidens faa oplyste Mænd, der talte saaledes. Hvad Under da, at Hekseprocesserne tog Fart ogsaa i Danmark! Og da tysk Kejserret, med Baalet som Straf for Hekseri og Torturen anerkendt som Retsmiddel, ogsaa paa Reformationstiden trængte ind i dansk Retsliv, var alle Betingelser til Stede for, at Skændselen kunde blive fuldkommen.

Af Peter Palladius' ovenfor citerede Udtalelse synes at frem-

gaa, at Heksene paa hans Tid er jaget med særlig Iver paa Als. At det ikke har været en forbigaaende Rasen, fremgaar af følgende Udskrift af Nørreherreds Retsprotokol fra Slutningen af Hekseprocessernes Tidsalder her i Landet.

Udskriften er taget af afdøde Grd. Jørg. Iversen, Svejrup, og den gengives her med hans Søns, Grd. Hans Iversens, Tilladelse.

J. H. J e n s e n.

Anno 1670 den 5. Juni har Kgl. Majestæts Befalingsmand Peter Petersen Støed, Herredsfoged for Nørreherred, og Kgl. Majestæts Forvalter paa Nordborg Rudolph Jessen, ladet alle de Holmbo Bymænd, som haver Ild- og Arnested, stævne, tilligemed Mathis Hansen og hans Hustru Maren, til Gjen- og Forsvar; efterdi samme Maren Mathises er i ondt Rygte for Trolddom. Herpaa er følgende Vidnesbyrd om Maren Mathises funden:

1) Lars Christesens Hustru Abelone har sagt til Maren Mathises, at Røgeren i Holm var allerede hende hos Herredsfogden, for at give tilkjende, at hun — Maren — var skældt for Trolddom af Karen Møllers, hvilket hun havde hørt af Kristine Jørgens.

2) Kristine Jørgens bekræftede, at hun havde hørt af Hindrig Tombsens Hustru i Holm, mens de talte sammen i Pintsedagene, at Karen Møllers havde beskyldt Maren M. for Trolddom.

3) Hindrig Tombsens Hustru i Holm forklarede, at Karen Møllers var kommen ind til hende, for at formaa hende til at gaa til Maren M. og forklare hende, at eftersom hendes Mand Simon Møller, var falden i Sygdom og havde lagt i længere Tid, havde hun Maren højlig mistænkt for at have forvoldt samme Sygdom. Hinrig Tombsens Hustru havde nægtet at besørge dette Ærinde, men imidlertid kom Maren Mathises selv ind til dem. Maren spurgte, hvordan Simon Møller havde det, hvortil hans Hustru svarede, at det vidste hun vel bedst selv; men hun skulde nok faa søgt saadanne Raad, at den som havde forvoldt hendes Mands Sygdom, skulde faa Ild og Brand istedet.

4) Karen Møllers forklarede for Herredsfogden, at havde hun talt saadanne Ord om Maren M., da var samme Maren før blevet udskældt for Trolddom.

5) Hans Lauridsen i Holm beklagede sig for Retten over, at hans Hustru var bleven syg efter en Strid med Maren M. for halvandet Aar siden. Da Hans Lauridsen ved Lejlighed havde ladet Maren dette høre, var det bleven bedre med hans Hustru.

6) Bunde Martensen tilstod, at for nogen Tid siden er Maren M. kommen ind i hans Gaardrum, efter en Strid, han havde haft med hende, og havde han da forklaret Maren, at dersom han, hans Hustru eller Børn kom i nogen Ulykke efter denne Dag, vilde han i høj Grad have hende mistænkt.

7) Kristen Hansen beklagede sig over, at han troede Maren havde forskyldt, at han pludselig mistede sit Kræ iaar.

8) Engel Fennekes klagede ligeledes over, at efter at hendes Søn var bleven slaet af Mathis Hansen, var han bleven hel forvirret i Hovedet og

løb splitter nøgen om paa Gaden. Hun havde derfor sagt til Maren M.s Søn og Datter, at dersom det ikke blev bedre med hendes Søn, skulde deres Moder faa baade Ild og Brand. Efter den Tid var det bleven bedre med ham.

Efter saadanne Ord og Vidnesbyrd, har Herredsfogden paa Øvrighedens Vegne paalagt de Holmbo Mænd at give M. M. med hendes Husbond et Byvinde, hvormed hun enten kunde renses, eller fældes som Troldkone, hvilket Byvinde af de Holmbo Bymænd er udstedt saaledes:

Efterdi Maren M. for nogle Aar siden var sat paa Nordborg for Trolddoms Sag har hun efter at være udkommen derfra været i værre Rygte for Trolddom end tilforn, dette bevidner vi, som Byens Forstandere, med vore Husmærker og Segl.

Hvorpaa M. M. har bekommet hendes Sognevinde saaledes: Anno 1670 den 20. Juni haver menige Sognemænd fra Tondtoft Sogn, efter Øvrigheds Befaling forsamlet i Tondtoft Kirke, for at give M. M. af Holm hendes Sognevinde, saaledes som de det for Gud og høje Øvrighed kan forsvare, og hun fortjent haver. Hertil svarede det ganske Sognefolk, fra alle 3 Byer, at de vilde blive ved hende det samme Vidnesbyrd at meddele, som de Holmboer haver hende meddelt.

Herpaa har Sex af de Holmbo Gaardmænd, som Byens Forstandere, paa samtlige Bymænds Vegne, opstaaet for Retten, og givet M. M. fuldkommen Sag for Dom og Ret, en aabenbar Troldkone at være.

Anno 1670 den 26. Juni ere vi 12 Kirkenævninge, som ere (Navnene) af Herredsfogeden for idag oprævet ang. M. M. Trolddomssag. Saa sværge vi da ved Gud og hans hellige Evangelium, at vi fuldkommen efter Lov og Vidnesbyrd tilfinde M. M. af Holm, en aabenbar Troldkone at være, som allerede er hende overbevist paa fuld Sag, for Dom og Ret; hvorfor hun bør at lide og undgælde, saavidt Lov og Ret udviser. Herpaa har Herredsfogden givet hende under Skarpretterens Haand ved Tortur som en Troldkone pinlig at forhøres og haver hun bekjendt som følger:

Anno 1670 d. 28. Juni om Aftenen er M. M. pinlig forhørt i disse Danemænds Nærværelse som ere (Navnene) og er passeret som følger:

1) er M. M. tilspurgt om hun vilde spotte den ondé Aand, hvorpaa hun svarede, at Gud havde forbudt hende det.

Videre er hun tilspurgt om hun var skyldig i Trolddomssagen med Laurids Baggesen, hvor for hun tilforn er sigtet. Hun svarede, at derfor havde L. B. faaet Svindsot, og har hun den Aften intet videre vedgaaet.

2) Den 29. om Morgenen bekjendt, at hun paa Trolddoms Vegne intet kunde bekjende, da Gud havde forbudt hende det; hvorpaa Skarpretteren havde Haaret for afskaaret, hvorefter hun straks bekjendte, at have gjort Hans Lauridsens Hustrus Sygdom, og Niels Finkes Søn galen, samt fliet dem begge bedre igjen med Urter hun fandt under Tombuskene. Illegemaade bekjendt under Tortur, at hun tillige med Kristine Balzer og hendes Mand har stjaalet 8 Faar, men kunde nu ikke erindre hvad de videre i Samt havde stjaalet. Videre bekjendt at have frastjaalet Jens Jørgensen en fed Ko, samt hun og hendes Mand at have vist Rigtighed om det Flæsk, som for nogen Tid siden er frastjaalet Anders Bejerholm i Hagenbjerg.

Samme Dag, uden Tortur, forespurgt om hun fremdeles vilde staa ved, hvad hun forhen havde bekjendt og leve og dø derpaa, hvortil hun svarede ja.

3) Den 30. om Morgenen er hun atter tilspurgt, under Tortur, om hun vilde være bestandig ved alle de Ord, som hun med og uden Tortur forhen havde udsagt, hvortil hun svarede ja, indrømmende at have fortjent Døden, hun bad om at høje Øvrighed naadigst vilde bevillige, at hun med Sværdet maatte rettes. Videre bad hun om, at hendes Skriftefader maatte meddele hende den hellige Nadver.

Videre har hun bekjendt at have været sammen med Bodil Jørgens udaf Jørg. Matzens Hus i den Mening at skille Godtfolk ved deres Kør? Paa Spørgsmaal hvilke Godtfolk svarede hun, at det var Laurens Baggesen ment, for den Skam han havde forvoldt hende. Tilspurgt om hvad Aarsag Bodil Jørgens havde til at være med til saadant Forsæt, svarede hun at det ikke saa lige var Bodils Bedrift. Paa disse Ord er hun torteret, om hun vilde staa ved, at Bodil Jørgens vidste noget med hende i Trolddoms Sagen. Dertil har hun svaret Bodil Jørgens uskyldig at være.

5. Juli Aften atter forhørt, om hun endnu vedstod hendes forrige Bekjendelse — dertil svaret ja. Morgenen derpaa er Nadveren hende meddelt, hvorpaa hun 6. Juli har modtaget hendes Dom saalydende:

Da efter Tiltale, Gensvar og Sagens Lejlighed, eftersom M. M. af Holm, formedelst andre Bedrifter og egen Bekjendelse, baade paa Trolddoms Vegne, saavel som paa Tyveri, haver adskilligt bekjendt, hvorfor hun efter Loven haver fortjent Ild og Brand, men alligevel til en lideligere Død er benaadet, tilfinder jeg Herredsfogden med de følgende 12 Domsmænd, som ere (Navnene) fornævnte M. M.s udi Skarpretterens Hænder, at rettes med Sværdet for hendes Misgjerningers Skyld, som det sig bør.

Uddrag af Retsprotokollen (fra Nørreherred). Afskrevet af afdøde Gaardejer Jørg. Iversen, Svejrup.

ET KONGEBESØG I BURKAL

Nedenstaaende lille Digt blev udenfor Burkal Kirke omkring Aar 1855 afsunget af Eleverne fra Jyndevad og Burkal Skoler til Ære for Frederik den 7., der da var paa en Rejse og passerede forbi.

Her møder ej dit Øje, o Konge,
Bjerg eller Dal, ej skovkranste Sø,
øde er Sletten, hvorpaa vi bygge,
Blomster kun sparsomt findes paa den.

Paa vore unge, livsglade Hjerter,
majfriske Agre spirer dog nu,
Troskabens Blomster dem vil vi frede,
Fjenden skal ej saa Ukrudt iblandt.

Hil være dig, vor Konge, som ærligt
elsker sit Folk, og som elskes igen,
længe du pryde Fædreens Krone,
værne om Danmarks Frihed og Ret.

Kongen stod derefter ud af Vognen, takkede bevæget Børnene for Sangen og kørte derefter videre.

Min gamle Tante, Fars Søster, som i over 30 Aar har boet her i Ribe Kloster, var med blandt Skolebørnene. Særlig i de sidste Par Aar forinden hun døde, knap 90 Aar gammel, citerede hun Versene for alle, der besøgte hende. Det stod da levende i hendes Erindring, og man kunde rigtig mærke, at det havde for hende været en stor Oplevelse.

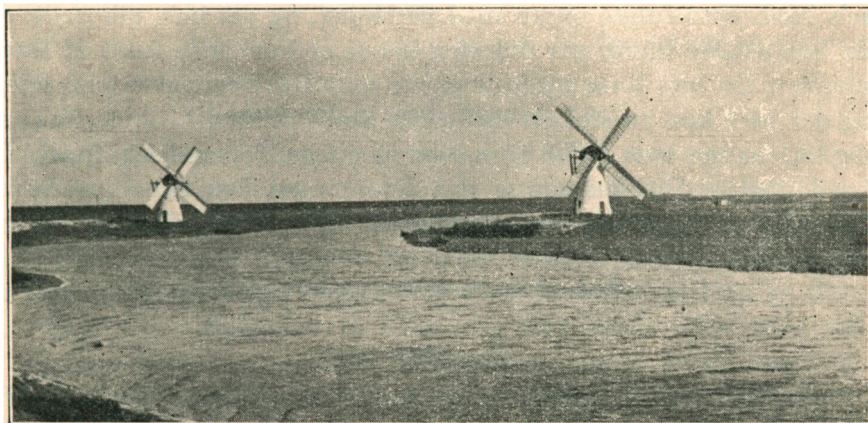
Elisabeth Filskov, Ribe.

DE GAMLE MØLLER

Medens vore Møller, som Maanedsskriftet tidligere har talt om, mister deres Vinger og deres Hjul eller helt forsvinder, bliver Landskabsbilledet fattigere, og i Danmark synes der ikke, at man gør noget for at bevare dem, undtagen i ganske enkelte Tilfælde; det er en Glæde, at i det mindste een af Sønderjyllands to Stubmøller kan regnes for frelst.

Imidlertid handler man i andre Lande, ikke blot i Holland, Belgien og Frankrig, som der før er nævnt her; men nu ogsaa i Sverige:

»De gamla väderkvarnarna av stubbkvarnstypen«, der i Aarhundreder har præget Øland, er blevet færre i de senere Aar og har truet med at forsvinde. Der dannedes saa ifjor en Komité, valgt af »Kalmar läns foruminnesförening« og »Ølands kulturminnesförening« med det Formaal at frelse de omtrent 500 Vejrmøller, hvoraf

Vejrmøller i Marsken ved Højer.

en stor Del er faldefærdige og vilde staa til Nedrivning om kort Tid. Der skreves om Sagen i Bladene, der udsendtes Rundskrivelser, og der søgtes personlig Forbindelse med Mølleejerne, man vakte Interessen og fik Ølands Ungdomsforeninger til at tage sig af Sagen. Nu er Resultatet, at Foreninger og Enkeltmænd har købt Møller, der skulde nedbrydes; bl. a. har ogsaa Ølandsklubben i Stockholm købt en Mølle og vil købe flere. »Kvarnkommittén« tror, at Sagen vil lykkes: Øland vil beholde sit Præg som de mange Vejrmøllers Ø.

Men hvorledes gaar det med Sønderjyllands, med Danmarks Møller? Det er udmærket, at Stubmøllen i Saksborg faar Lov at blive bestaaende; men de hollandske Møller falder, den ene efter den anden, og Vandmøllernes Hjul staaer stille og falder i Stumper og Stykker. Med dem falder danske Skønhedsværdier i vort Landskab. Vilde der ikke være Grund til at prøve at frelse nogle af vore Møller, inden det er for silde.

Th.

NORDSLESVIGSKE SAGN

FRA SVEND GRUNDTVIGS SAMLING

TRYKT MED TILLADELSE FRA DANSK FOLKEMINDESAMLING

Barselhjælpen.

En gammel Fostermoder i Anderup har fortalt min Oldemoder, at der en Gang kom en lille Mand til hende og bad hende at følge med sig hjem, hun skulde tage en Saks med, hans Kone var i Fødsels Nød. Hun fulgte ogsaa med til Højen, og det hele gik godt; og da hun skulde hjem, gav Manden hende et Forklæde fuldt af Høvlspaaner. Da hun kom hjem, kastede hun Høvlspaanerne paa Ilden, og der blev kun en stor en hængende paa Forklædet, og da hun saa sig til, var det bare Guld. Hun blev nu meget fortrædelig, fordi hun havde kastet Høvlspaanerne paa Ilden; men den ene, hun havde beholdt, var dog mere værd, end hvad hun ellers plejede at faa anden Steds.

(Opt. af Nis Callesen, meddelt af Inger Høgelund.)

Koen fra Als.

Et Sted paa en Gaard var der en Nispug (Nisse), som bestandig fik en Kop Sødgrød med Smør hver Aften, men en Aften havde Pigen kommet Smørret saa langt ned i Grøden, at Nis ikke kunde

finde det, hvorover han blev saa vred, at han gik hen og vred Halsen om paa en rød Ko; men da han siden fandt Smørret, hentede han en anden Ko paa Als. Denne Ko lignede den anden saa meget, at da Karlen næste Dag vandede den, troede han, det var den, som Nissen havde dræbt. Men Koen, som ikke var hjemme endnu, kunde ikke finde Truget, hvorover Karlen slog den; men da sagde Nissen: »Husk paa, den er kommen fra Als i Nat«.

(Opt. af Nis Callesen.)

Offer til Undervættene.

Dorthees Oldeforældre (Manden hed Truels) boede i Holsten, og i deres Hus var Vætter; alt, hvad der blev spildt af Mad og Drikke, det blev taget bort straks. En Dag kom der rullende en lille Kugle som et Nøglegarn og bad Konen, om hun vilde give dem lidt til deres Bryllup af det, hun fik til sit, saa skulde hun faa noget at se en Dag; »men du maa ikke le deraf«, tilføjede den lille, runde Ting; »thi saa faar du Prygl af din Mand«. Konen lagde da lidt af alle Sorter i en Krog af Stuen, hvilket ogsaa forsvandt. Et Par Dage efter, som de stod og spiste, saa Konen en hel Del smaa Vogne komme i en Række over Gulvet. Konen kom uvilkaarlig til at le; da slog Manden hende for Munden og spurgte: »Hvad ler du af?« Men hun vilde ikke sige det. — Omsider kom der ny Folk i Huset, men Vættene kunde ikke lide den nye Kone; thi hun tænkte aldrig paa at lægge noget i Krogene til dem, og ingen Ting vilde lykkes for dem. Da raadede Naboens Kone hende til at spørge Vættene, om hun maatte være der. Det gjorde hun, og de svarede hende: »Ja, naar du vil være god mod Vættene«. Det blev hun da ogsaa siden, — og nu kom ogsaa Lykken.

(Opt. af Frk. C. Brockdorff 1854.)

Undervætten som Skrubtudse.

Om Underbostøj eller Undervætter fortælles der mange Historier. Saaledes var en Kone en Gang ude at hente Vand ved Brønden, hvor hun fik Øje paa en stor Skrubtudse; hun greb en Sten og vilde dræbe den, men hun betænkte sig i det samme, kastede Stenen og lod Tudsens være i Fred. Nogen Tid efter kom der en Dag en lille blaa Mand ind i Køkkenet til Konen og bad hende følge med sig hen til hans Kone, som skulde i Barselseng. Konen fulgte med, og da de kom ned under Jorden, hvor Manden boede, havde hans Kone barslet. Men Manden førte Konen hen til et Sted paa Gulvet, over hvilket der hang en stor Kampesten i en Sytraad. Konen skreg og

bad Manden om at frelse hende. Han sagde til hende: »Ligesaa bange som du nu er, ligesaa bange var min Kone, den Gang du vilde slaa hende med Stenen ude ved Brønden. Men fordi du intet gjorde hende, saa tag dette her til Belønning«, hvorpaa han gav hende et Forklæde fuldt af Høvlspaaner og lod hende gaa. Da hun kom hjem, kastede hun Høvlspaanerne paa Forstuen, men næste Morgen saa hun, at der hængte et Par smaa Stykker Guld paa hendes Forklæde; hun indsaa nu, at Høvlspaanerne, hun havde faaet af Undervætten, havde været Guld, og gik derfor ud paa Forstuen for at hente de andre, men nu var de borte. Manden havde nemlig afhentet dem igen, da han saa, at Konen ikke regnede dem for noget.

(Opt. af Nis Callesen.)

Skiftningen.

Et Sted paa Østkanten — hvor ved jeg ikke — laa en Kone i Barselseng, og Barnet i Vuggen indenfor Sengen. Det var end ikke døbt og derfor i Fare for at blive forbyttet. Et Stykke af et Alterlys, som for at holde Vætterne fjernt brændte foran Sengen, var uheldigvis gaaet ud, og Konen var til samme Tid faldet i Søvn. Da hun vaagnede, saa hun til sin Forfærdelse i Vuggen en Vanskabning med et stort Hoved og kloge, spillende Øjne. Paa hendes Skrig iler man hid og bliver enig om at raadføre sig med en saakaldt »klog« Kone. Denne kommer. Hun tager Skallen af et Æg, kommer Malt og Humle deri og giver sig til at brygge i Skallen lige for Utyksens Øjne. Denne ser klogt paa Konen og siger: »No er æ saa gammel som 10 Skove omhugne og opgroj, men aller før æ saa en Fru i et Æggeskal bru!« — »Nu skal du times en Ulykke!« skreg Konen; »Bagerovnen er glohed, og derind skal du straks«. Da gik Døren op, og en lille Kone med det virkelige Barn paa Armen kom ind og lagde det i Vuggen i Stedet for det andet, som hun i Hast tog i Armen. »Her har du noget til et Svøb til dit Barn«, sagde hun til Barselkonen og gik bort. Men Svøbet bestod af et Væv af purt Guld, besat med ædle Stene af stor Værdi.

(Opt. af Fru Anna C. Ludvigsen 1854.)

(Fortalt af min Bedstemoder, Præstens Datter fra Ensted.)

Ordrup-Charlottenlund Bank

Aktieselskab.

Jægersborgallé 31. Telefon Ordrup 3600.

Gentofte Afd.: Gentoftegade 50. Telf. Gentofte 100 og 185.
Skovshoved Afd.: Strandvej 323. Telf. Ordrup 693.

Aktieselskabet

P. F. NIELSENS EFTERFØLGERE

Nørregade 24

Telf. Ctr. 3468 og 2993

København

Fabrikanter af dansk Trikotage
En gros Forhandling af dansk og udenlandsk Trikotage & Garner

Andels-Anstalten Tryg.

(Gensidigt Livsforsikringselskab)

Statsanerkendt.

Statskontrolleret.

Præmiereserve ca. 37 Mill. Kroner
Samlede Aktiver - 42 - -

Hovedkontor: Rosenørnsalle 1. København.

AARHUUS PRIVATBANK

Hovedkontoret,
Aarhus.

Kjøbenhavn,
Nygade 1.

Udfører almindelige Bankforretninger.

Reserver 17 Millioner.

$\frac{A}{S}$ BRITGOODS

Telf. 1036 - - - - Ny Toldbodgade 8
København K.

Dansk Grundejer Assurance $\frac{A}{S}$

„DEGO“

Havregryn er
de sundeste

Sønderjydske
Landmænds

Andels-Smørgsforening
Sønderborg.

„BØRREHUS“
HUSHOLDNINGSSKOLE
KOLDING (med Barneplejeafdeling)
Nye Kursus begynder 3. Novbr. og 3.
Maj. Amtsunderstøttelse kan søges ind-
en 1. Juli og 1. Januar. Skoleplan og
nærmere Oplysninger sendes.
Kirsten Simonsen.

Dansk Paramenthandel
K. F. U. M., Gothersgade 115 A.
København K.
Kirke-Effekter, Tal til Kirketavler
Præstekjoler, Alter-Særkalke

Svendborg Dampmølle

anbefaler sine forskellige for-
trintlige Melsorter. Specielt
„Navigator“ og „Saturn“

AKTIESELSKABET

Svendborg

Øxenbjerg

Dampmølle

Svendborg.

ALSISK FRØAVL

Sønderborg Telf. 18

Alle første
Klasses Stammer.

Pension Gøtzsche.

Hvile- og Rekreatiohshjem

Skovvangen 28. Ordrup

Telf. Ordrup 2361.

H. Rasmussen & Co.

Aktieselskab.

Frederiksgade 37-39. Telf 59.

Odense.

Jernstøberier.

Væveskolen „ASKOVBUS“

Indeh.: Paula Trock & HennyBaumann
Statsanerkendt teknisk Skole med 6 Maa-
neders Kursus, samt 2-arrige Kursus for
Lærerinde- og Erhvervsuddannelse.
Forlang Prospekt. 11f. Sønderborg Nr. 1003

Dampmøllen Viktoria

Aktieselskab

ODENSE

Gummistøvler

Andelselskabet

Odense

Eksportslagteri

ODENSE

Askov Sløjdscole

Vejen St. Telf. 17 Askov.
Skolen for Overgangsalderen.
Amtsunderst. skal søges inden 1. Juli.
Statsunderstøtt. søges indtil 15. Nov.
Skema og Skoleplan sendes frit.
Kristine og Anders Nielsen

De Forenede Teglværker

Akts. ved Aarhus Akts.

Kontor: Parkallé 15,
Telf. 644. Aarhus. Telf. 6444.

Facadesten, Tagsten, Radial-
sten, glass. Tagsten
og Mursten.

„K. G.“

Ja-men

Jrmas

Kaffe

smager bedst

Frakobrands
paa egne moderne Blanderer
Carl Schepke, Kbhvn Etabl 1895
Egen Import

NOVO

TERAPEUTISK LABORATORIUM

NDR. FASANVEJ 213
KØBENHAVN N

Varelotteriet

byder sine Spillere de største
Gevinstchancer og støtter
Dansk Haandværk og Industri
samt velgørende Institutioner.

Aarlig 228000 Gevinster

Spil og vind!

Lichtinger's
CIGARER
er de bedste

A/S DRUBIN
Fabrik for Trykfarver
Ottiliavej - København
Telf. 9090 - 12305

H. J. Kornerup-Koch
Tømrermester
Amagerbrogade 26
Tlf. Central 1503
Husbygning - Vandbygning
Hetzer's pat. Trækonstruktioer.

Bellevue
Strandhotel
KLAMPENBORG
TELF. ORDRUP 2500

Støt
de sønderjydske
Jndsamlinger.

FORLANG
ATLA
SØLVPLET
HOS DERES GULDSMED